

P E K B I E M

ME

K P E Σ E N T O;

ΔΟΚΙΜΙΟ

Τόμος Α΄

A horizontal timeline illustration showing the evolution of human civilization. It starts with a crouching ape-like figure, followed by a standing figure holding a spear, a figure using a lever, a figure with a sword, a figure with a telescope, a figure with a globe, a figure at a computer, and ends with a heartbeat line. The background is a cloudy sky.

Απολογισμός

1. Το εύλογο και επί της αρχής γενικό ερώτημα: **Γιατί ασχολήθηκες με ιδιαίτερο ζήλο, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα τα επτά και πλέον τελευταία χρόνια, με όλο αυτό το νοητικό εγχείρημα;**
 - Γιατί, πράγματι, μετά από σαράντα πέντε χρόνια θητείας δασκάλου και ερευνητή στο Πολυτεχνείο, μελετητή αναπτυξιακών έργων υποδομής και διοικητικού στελέχους στον πανεπιστημιακό και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, δεν προτίμησα να συνεχίσω, όπως πράττουν πολλοί παραγωγικοί συνάδελφοι σε αυτή την αίθουσα ή, έστω, να χαλαρώσω γύρω από το οικείο επιστημονικό, επαγγελματικό και φιλικό-οικογενειακό περιβάλλον;

Η απάντηση είναι απλή: Με εμπόδισαν δύο ειδών εκρήξεις από το έκδηλο ασυνείδητο. Συγκεκριμένα,

- Ανάβλυζαν πρώτα ορισμένες προσφιλείς στο Υπερεγώ των γεροντότερων από εμάς εθιμικές αξίες που έχουν καταπατηθεί μετά τη δεκαετία του '70 από τους επικυρίαρχους στο διεθνές κοινωνικό και επαγγελματικό περιβάλλον.
- Ακολούθησε μετά τη δεκαετία του '80 ο «ρευστός φόβος» που εμποτίζει τον ανίσχυρο υπήκοο της αυτοκρατορίας της Αγοράς για την τύχη των φυσικών και πνευματικών κατιόντων του, όταν διαπιστώνει ότι παγιώνεται το νεομεσαιωνικό δόγμα «ο καθένας για τον εαυτό του και η Αγορά – στη θέση του Θεού – για όλους».

Φέρων και το βάρος των ευθυνών της γενιάς μου προς τις νεότερες γενιές, η συνείδησή μου ανάρτησε σε περίοπτη θέση της οθόνης της ένα ολιστικής φύσεως ερώτημα για το «έργο» που με την ανοχή μου συντίθεται και εκτελείται από το είδος μας *homo sapiens* στο διαρκές μουσικό φεστιβάλ της γήινης βιόσφαιρας:

«Ρέκβιεμ με κρεσέντο;»

ΕΠΙΚΥΡΙΑΡΧΑ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ

Αριθμούν περί το μισό δεκάκις εκατομμυριοστό του παγκόσμιου πληθυσμού (~350), με τάση συμπίκνωσης και ισχυροποίησης μέσω συγχωνεύσεων. Αν και συγκροτούνται από ασήμαντο ποσοστό του πληθυσμού των ευπόρων, ελέγχουν περί το 85% του παγκόσμιου πλούτου*. Διοικούνται ανά σύμπλεγμα από απρόσωπους κατά κανόνα «αρχηγούς». Σπανίως συγκρούονται, συνήθως συμβιβάζονται και αναδιανέμουν τις ζώνες της επιρροής τους επί των κοσμικών εξουσιών.

ΕΥΠΟΡΟΙ

Περί το 1% του παγκόσμιου πληθυσμού (ένας στους εκατό). Κατέχουν πάνω από το 50% του παγκόσμιου πλούτου (πιθανόν το 55%). Η διάταξή τους κατά φθίνουσα κοινωνικοοικονομική ισχύ έχει το σχήμα πυραμίδας, από την κορυφή της οποίας τα επικυρίαρχα σύμπλέγματα ελέγχουν τα ανώτερα δύο τρίτα, που αντιπροσωπεύουν περί το 50% του ωφέλιμου όγκου της.

- Αδιαφιλονίκητοι πρωταγωνιστές των κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών σχεδιασμών για το ορατό μέλλον, σε όλες τις αξιολογες γεωπολιτικές κλίμακες.
- Μεταβιβάζουν συστηματικά την κοσμική τους δύναμη στους φυσικούς ή επιλεγμένους διαδόχους τους.

- Ένα σημαντικό αλλά φθίνον ποσοστό των ευπόρων (~50%) διατηρεί τις αρχές της υγιούς επιχειρηματικότητας.
- Ευνοούνται ταξικά από τη μεταβίβαση άυλων τίτλων και την εμπορευματοποίηση θεμελιωδών δημοσίων αγαθών, με αποτέλεσμα τη γενικευμένη επιστροφή στον καπιταλισμό των κληρονομημένων περιουσιών και κοινωνικών προνομίων.

ΜΙΚΡΟΜΕΣΑΙΟΙ

Περί το 24% του παγκόσμιου πληθυσμού (σχεδόν ένας στους τέσσερις). Κατέχουν γύρω στο 40% του παγκόσμιου πλούτου. Διακρίνονται σε δύο υποσύνολα:

- «Κοινωνικοοικονομικά ανεξάρτητοι», το 12% του παγκόσμιου πληθυσμού που κατέχει περί το ένα τέταρτο (25%) του παγκόσμιου πλούτου.
- «Οικονομικά πιεσμένοι και κοινωνικά εξαρτημένοι», ένα άλλο 12% της ανθρωπότητας, που κατέχει περί το 15% του παγκόσμιου πλούτου.

ΑΠΟΚΛΗΡΟΙ

Περί το 75% του παγκόσμιου πληθυσμού (τρεις στους τέσσερις). Διαθέτουν μόλις το 5% του παγκόσμιου πλούτου. Διακρίνονται σε δύο υποσύνολα:

- **Φτωχοί**, το 25 με 30% του παγκόσμιου πληθυσμού. Διαθέτουν το 4% του πλούτου και επιβιώνουν με 2,50 έως 10 δολάρια την ημέρα**.
- **Εξαθλιωμένοι**, το 45 με 50% της ανθρωπότητας. Διαθέτουν μόλις το 1% του παγκόσμιου πλούτου και λιμοκτονούν με λιγότερα από 2,50 δολάρια την ημέρα.

- Εχθρικοί προς την κρατούσα μετα-καπιταλιστική πραγματικότητα.
- Καταγγελτικοί για τους εκάστοτε πολιτικοοικονομικούς κυβερνώντες.
- Φοβισμένοι και απελπισμένοι (οι πολλοί), παραπλανώνται από νέους «σωτήρες» του κρατούντος συστήματος κοινωνικών εξουσιών.
- Αποφασισμένοι (οι λίγοι αλλά αυξάνονται) για ριζικές κοινωνικοοικονομικές αλλαγές, έως και βίαιες ανατροπές.

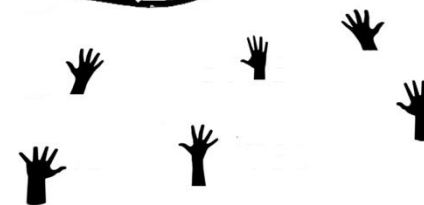
ΕΠΙΚΥΡΙΑΡΧΑ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ



ΕΥΠΟΡΟΙ



ΜΙΚΡΟΜΕΣΑΙΟΙ



ΑΠΟΚΛΗΡΟΙ



2. Το δεύτερο αμείλικτο από τους αναγνώστες μου ερώτημα είναι ωφελιμιστικής φύσεως. Πηγάζει από την ακραία αλλά τεκμηριωμένη άποψη του κορυφαίου κοινωνιολόγου Michael Mann: «Είμαστε κοινωνικά ζώα κυρίως από ωφελιμισμό»

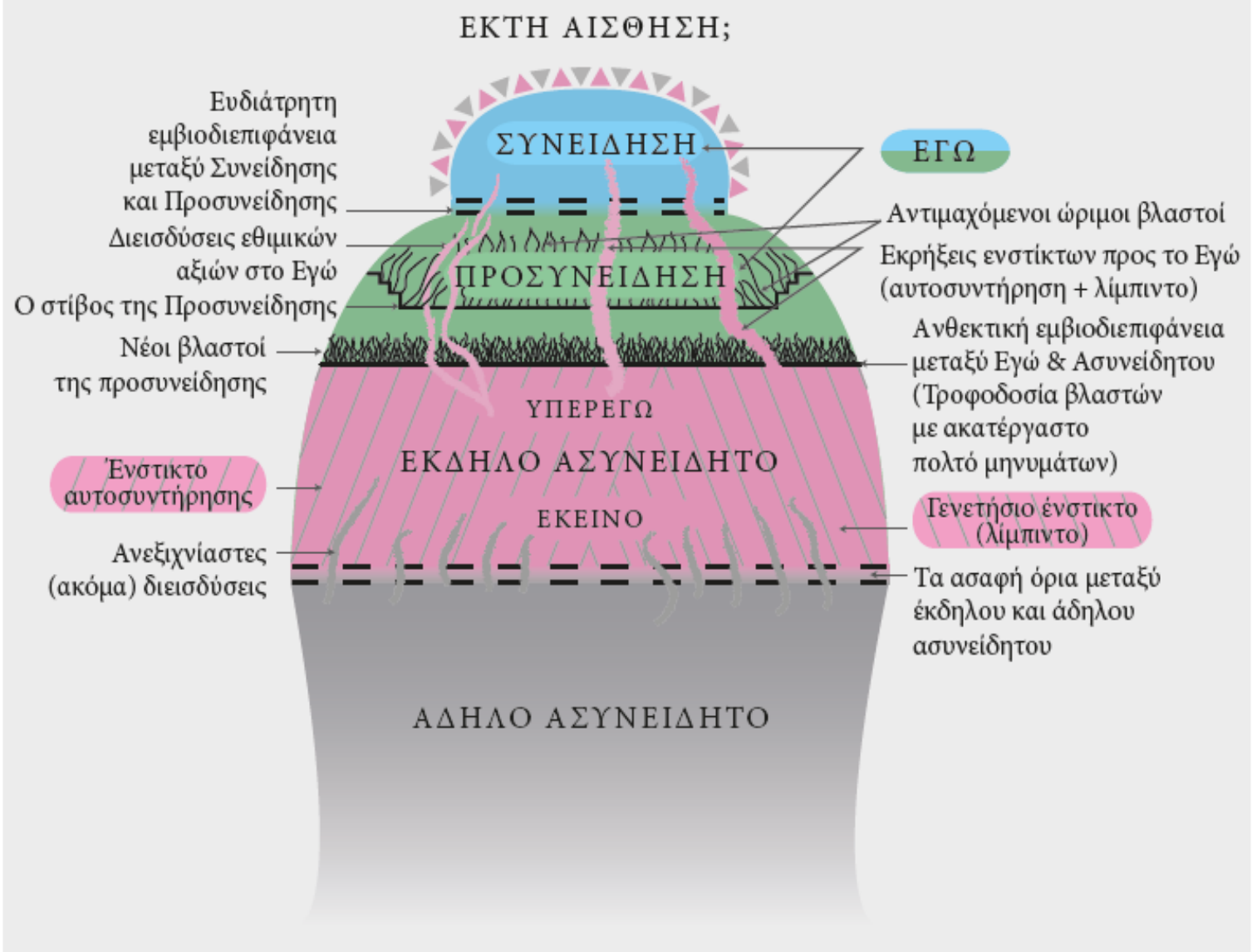
Με απλά λόγια, σε τι θα ωφελήσει τελικά η ανάγνωση μιας κριτικής σκιαγραφίας πεντακοσίων πενήντα σελίδων για το συναρπαστικό, έστω, προϊστορικό και ιστορικό κοινωνικό παρελθόν μας, που θα συμπληρωθούν μάλιστα και από πολυσέλιδο δεύτερο τόμο;

Μπορεί, π.χ., ένα τέτοιο ανάγνωσμα να συμβάλει στη λήψη αποφάσεων για την ολοκληρωμένη βελτίωση της ποιότητας της ζωής μας, ή έστω να ενισχύσει το θυμικό μας στη μάχη για την αντιμετώπιση της δυστοπικής καθημερινής πραγματικότητας;

Η συνήθης απάντηση ορισμένων συγγραφέων στο δεύτερο ερώτημα συνοψίζεται συνήθως στην εύηχη και αόριστη λέξη «ασφαλώς».

Προφανώς δεν σας καλύπτει μια τέτοια εύκολη απάντηση για το υπό κρίση δοκίμιο. Έχετε σχηματίσει μια πρώτη άποψη από το ξεφύλλισμα, την παρουσίαση του συνοπτικού video, οι κρίσεις που προηγήθηκαν βοηθούν αλλά δεν εξαντλούν το προσωπικό σας ερώτημα. Η απάντησή σας θα δοθεί μετά την ακηδεμόνευτη τελική κρίση σας, επιτρέψτε μου μόνο να καταθέσω δύο σημαίνοντα για την ποιότητα ζωής ωφελήματα που αποκόμισε ο δικός μου κοινός νους.

- Το **πρώτο ωφέλημα** είναι αμιγώς εγωκεντρικό, συνοψίζεται στην εμπειρική προσέγγιση και σχηματοποίηση των πρωταγωνιστών του Νου, όταν αντιμετωπίζουν τις τρικυμίες εν κρανίω. Με κράτησε όρθιο σε κρίσεις κατάθλιψης από την παρακμιακή πορεία αρχών και πρακτικών με τις οποίες είχα συνδέσει τη ζωή μου και βοήθησε στην αλλαγή καθεστώτος στο Εγώ.
- Το **δεύτερο ωφέλημα** έχει κοινωνικό υπόβαθρο. Είτε μας αρέσει είτε όχι, είμαστε όλοι απολογούμενοι στους φυσικούς και πνευματικούς κατιόντες μας. Μέσω του δοκιμίου επιχειρώ να απαντήσω και στο πρακτικό ερώτημα που μου τίθεται με δικαιολογημένη αυστηρότητα και αγανάκτηση: **Ποιες είναι οι αξιοβίωτες τακτικές που προτείνεις από την ανίχνευση του πεδίου της μάχης στο οποίο μας έχεις μπλέξει;**



- Σαντιάγο Καχάλ – νευρώνες (1906)
- Φρόυντ – δομική θεωρία (1923-1933)
- Γουάτσον και Κρικ – Γονιδίωμα (1953)
- Εποποιία Βιολόγων του Νου: Αρχίζει το 1976, όταν ο Κρικ τόλμησε να αρχίζει την αναζήτηση της βιολογικής φύσεως της συνείδησης

Επειδή είμαστε όλοι φυγόπονοι, με την ετυμολογική έννοια του όρου, ιδίως όσοι έχουμε πιστέψει ότι είμαστε «μορφωμένοι», προσπαθούμε να καλύψουμε τα δύο παραπάνω ωφελιμιστικής φύσεως ζητούμενα, περιορίζοντας κατά το δυνατό την ανίχνευση του πεδίου της μάχης τόσο στον χώρο όσο και στον χρόνο. Δεν πείθουμε βέβαια τους νεότερούς μας, διότι υπερισχύει ο βομβαρδισμός τους με έντυπες και, κυρίως, ηλεκτρονικές ειδήσεις από τα σχετικά πρόσφατα δρώμενα.

Στην ίδια βολική γραμμή του περιορισμού της χωροχρονικής έκτασης του δοκιμίου κινήθηκα κι εγώ μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90. Τότε άρχισαν οι οργανωμένες επιθέσεις των παραγκωνισμένων βλαστών της προσυνείδησης με τις εμμονές τους στην ακηδεμόνευτη κοινοτική συνείδηση: «Βρε σεις, προς τα πού βαδίζουμε;», κραύγαζαν προς τους βλαστούς του κατεστημένου στο Εγώ. Δεν έβρισκα σταθερό έδαφος να πατήσω και προσπαθούσα να κρυφτώ πίσω από γνώσεις της σχετικά πρόσφατης μεταμεσαιωνικής Ιστορίας της Ευρώπης και από βολικές σκέψεις του τύπου

«κοίτα τη δουλειά σου, ο καθείς εις το είδος του, άσε τα δύσκολα στους άλλους ειδικούς».

Εν τούτοις, οι ασυμβίβαστοι βλαστοί με ανάγκασαν να ξαναθυμηθώ τον ορισμό του Διαφωτισμού από τον Καντ: «Διαφωτισμός είναι η έξοδος του ανθρώπου από την εξ ιδίας ευθύνης ανηλικιότητά του. Ανηλικιότητα είναι η απεμπόληση της υποχρέωσής του να χρησιμοποιεί τις όποιες διανοητικές του ικανότητες χωρίς την καθοδήγηση ενός άλλου. Εξ ιδίας ευθύνης είναι αυτή η ανηλικιότητα, επειδή η αιτία της δεν έγκειται σε ελλειμματικότητα της διανοητικής ικανότητας, αλλά στην απουσία αποφασιστικότητας και θάρρους να χρησιμοποιηθεί χωρίς κηδεμόνες. **Sapere aude!** Τόλμησε να μάθεις, έχοντας το θάρρος να χρησιμοποιείς το δικό σου μυαλό! Τούτο είναι το λεκτικό έμβλημα του Διαφωτισμού».

Με το ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα, κυριαρχούσε σταδιακά στις κερκίδες της προσυνείδησης το σκωπτικό σύνθημα:

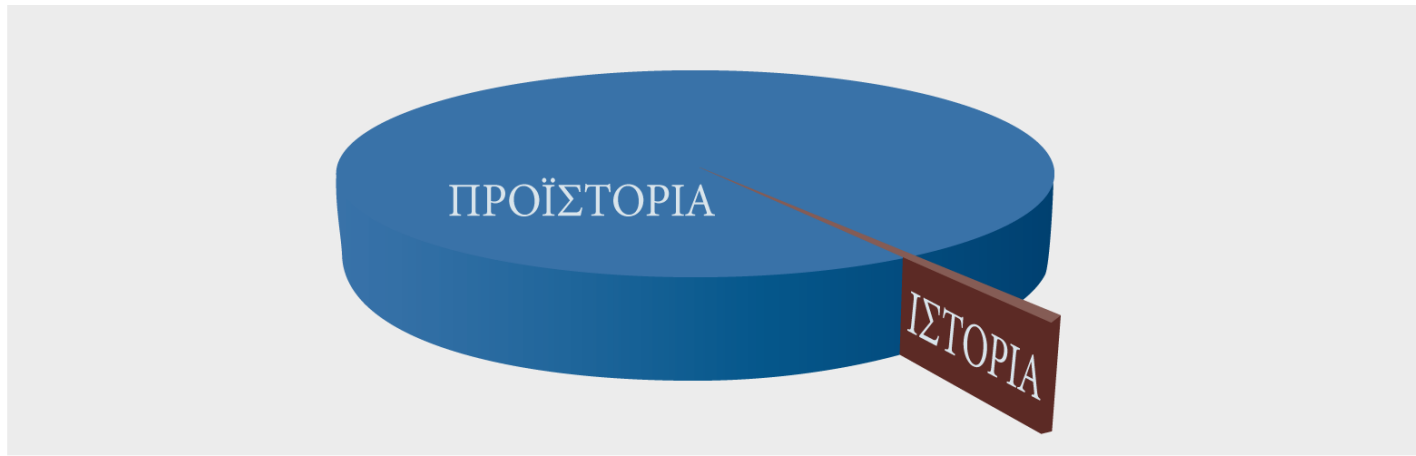
«δόξα και τιμή στους ενήλικους υπηρέτες της συνειδητής ανηλικιότητάς μας».

Η τρικυμία εν κρανίω έγινε «αντικαθεστωτική», επέβαλε την αναδιοργάνωση του καθεστώτος στο Εγώ, παλαιοί και νέοι κτίστες και μαΐστορες συνέταζαν νέες προγραμματικές δεσμεύσεις. Το ανά χείρας δοκίμιο συνοψίζει στο ξεκίνημά του (Οδοιπορικό) το νοητικό τους υπόβαθρο.

3. Και τώρα το τρίτο, επιχειρησιακής φύσεως ερώτημα: **Από πού πρέπει να αρχίσει η αναζήτηση στέρεας και αξιόπιστης βάσης δεδομένων** για να ανιχνευθούν οι ρίζες του σημερινού δυσπνοϊκού παραληρήματος και να ανακουφιστεί η συνείδησή μας από τις επιπλήξεις του Υπερεγώ και τον ρευστό φόβο του πελαγωμένου σε βαρκάκι χωρίς πυξίδα Εκείνο;
- «Από τους μονοκύτταρους ευκαρυώτες, τους ανθεκτικούς μικροοργανισμούς, που συγκέντρωσαν για πρώτη φορά το γενετικό υλικό τους σε έναν πυρήνα», θα απαντήσουν οι σκαπανείς της βιολογίας του Νου, δηλαδή πριν από δύο δισεκατομμύρια χρόνια!!
 - Τιμώ την εποποιία τους, δεν θα προλάβω βέβαια να απολαύσω τους καρπούς της αναζήτησής τους. Οι ίδιοι εκτιμούν ότι οι ανακαλύψεις τους θα είναι προσβάσιμες στον απλό άνθρωπο κατά την τέταρτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα.

Έβαλα λοιπόν νερό στο κρασί μου, προσπάθησα να περιορίσω την αναζήτηση στην ιστορική μας περίοδο.

Πλην όμως ντράπηκα, βλέποντας την παρακάτω σχηματική παράσταση. Η Ιστορία, τα 5.500 τελευταία χρόνια της ανθρωπότητας, έχει διαρκέσει μέχρι σήμερα 13 μόλις κοσμικά δευτερόλεπτα, περί το $1/5$ ενός κοσμικού λεπτού. Αναγκάστηκα λοιπόν να ξεκινήσω από την Προϊστορία του είδους μας, που αρχίζει περί ώραν 23.22 της 31^{ης} Δεκεμβρίου στο κοσμικό μας ημερολόγιο, τα τελευταία 38 μόλις λεπτά από το σύνολο των 525.600 λεπτών του κοσμικού έτους. Ο κόπος μου ανταμείφθηκε γενναιόδωρα, όπως ίσως διαπιστώσατε από τη σκιαγραφία της Προϊστορίας στις έξι ενότητες, θέμα (α) του Πρώτου Κεφαλαίου.



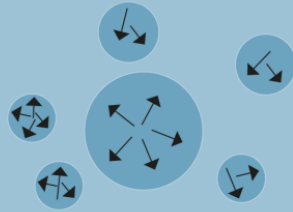
**α. Το πολυδιάστατον της προέλευσης του homo sapiens
και ο χαμένος παράδεισος της προϊστορίας του**

- Από την τάξη των πρωτευόντων θηλαστικών στην οικογένεια των ανθρωπίδων, το γένος των ανθρώπων και τα είδη τους
- Ο αρχέγονος, αδέσμευτος και αδύναμος homo sapiens. Βίος ακοινώνητος, η πυρηνική οικογένεια, ο μυθικός κόσμος
- Πρώτο επικοινωνιακό άλμα: συγκρότηση των ομίλων οικογενειών, οργανωμένη κοινοτική δύναμη, κυριαρχία στην πανίδα και εξάπλωση στον κόσμο
- Επινόηση της γεωργοκτηνοτροφίας και δεύτερο επικοινωνιακό άλμα: συνένωση των ομίλων οικογενειών σε αταξικές φυλές
- Η αξιοποίηση των γεωργοκτηνοτροφικών πόρων: εξειδικεύσεις με ιεραρχημένη δομή, θέσεις αυξημένης κεντρικής ευθύνης
- Ζωτικός χώρος και ιδιοκτησία, κοινοτική συνείδηση και ατομικισμός

- Στην προϊστορική περίοδο πιστοποιείται το μεγάλο επίτευγμα των προγόνων μας υπό συνθήκες «ελεύθερου βάδην», η κυριαρχία στην πανίδα και η εξάπλωση στον κόσμο.
- Προς το τέλος της Προϊστορίας ιχνηλατείται ο δραματικός κοινωνικός μετασχηματισμός που επέβαλε πριν από 13 με 14 μόλις κοσμικά δευτερόλεπτα το βεβιασμένο τροχάδην του *homo sapiens* καθ' όλο το μέχρι σήμερα διάστημα της ιστορικής περιόδου.
- Επιτρέψτε μου να θέσω και πάλι υπόψη σας το πλέον σημαίνον και για τη σημερινή κακοδαιμονία **κοινωνικό προπατορικό αμάρτημα της διαστρωμάτωσης** και τον συνακόλουθο ισχυρό του βραχίονα στην παραγωγική διαδικασία και το οικονομικό γίγνεσθαι, **την ανάδυση και κυριαρχία του γεωργοκτηνοτροφικού καπιταλισμού.**

Κοινωνικός μετασχηματισμός των αταξικών γεωργοκτηνοτροφικών φυλών
σε διαστρωματωμένες, συγκρότηση της πολυφυλετικής επικράτειας, γέννηση της δουλείας

Προσομοίωση από τη φαινομενολογία της ρευστομηχανικής



i) Αρχική κατάσταση: Η αταξική δομή των φυλών
Κοινωνικά μορφώματα ανεξάρτητων γειτονικών αταξικών φυλών της μακράς προϊστορικής περιόδου. Το σφαιρικό σχήμα των κελυφών τους απεικονίζει την ομοιογενή σύσταση και ισότροπη συμπεριφορά του κοινωνικού μείγματος. Στο κέντρο μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής διακρίνεται η πλουσιότερη και πολυαριθμότερη φυλή.



ii) Οι τρεις ενδογενείς φάσεις της διαστρωμάτωσης στην πολυάριθμη και πλούσια φυλή:

- Επίπλευση των φουσκαλωμένων από την εκχωρηθείσα εξουσία κοινωνικών αξιωματούχων της φυλής, κατάληψη διακεκριμένων θέσεων στο κέλυφός της.
- Στερεοποίηση της μάζας των κοινωνικών αξιωματούχων με τη μόνιμη κατοχή των κύριων παραγωγικών πόρων και μέσων της φυλής. Συμπίεση της ρευστής υποκείμενης μάζας των υποχρέων εργασίας και μετατροπή του σφαιρικού κελύφους της φυλής σε κολουροκωνικό.
- Αύξηση της πίεσης από το συμπαγές έμβολο της άρχουσας τάξης μέσω του έμπιστου περιβάλλοντός της που συγκροτεί τη δεύτερη τάξη της φυλής. Υπερδιαστολή της βάσης του κώνου, για τη συσσώρευση των άλλων δύο υποτελών τάξεων (μικρομεσαίοι και απόκληροι).

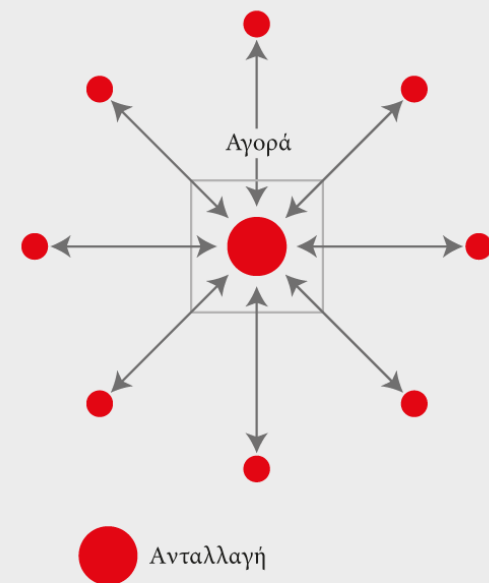
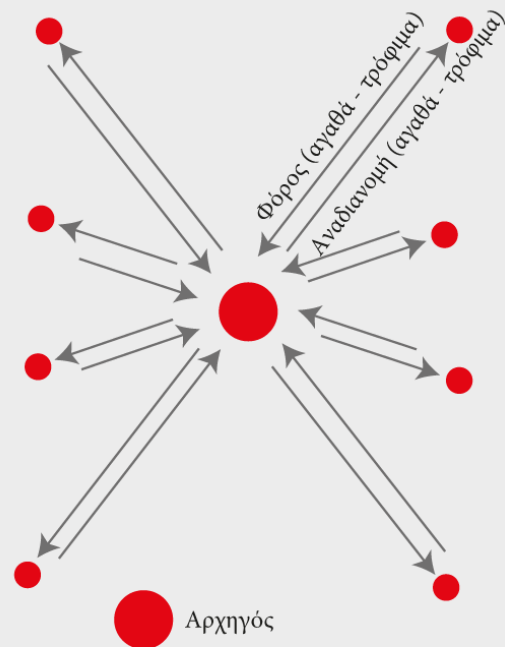
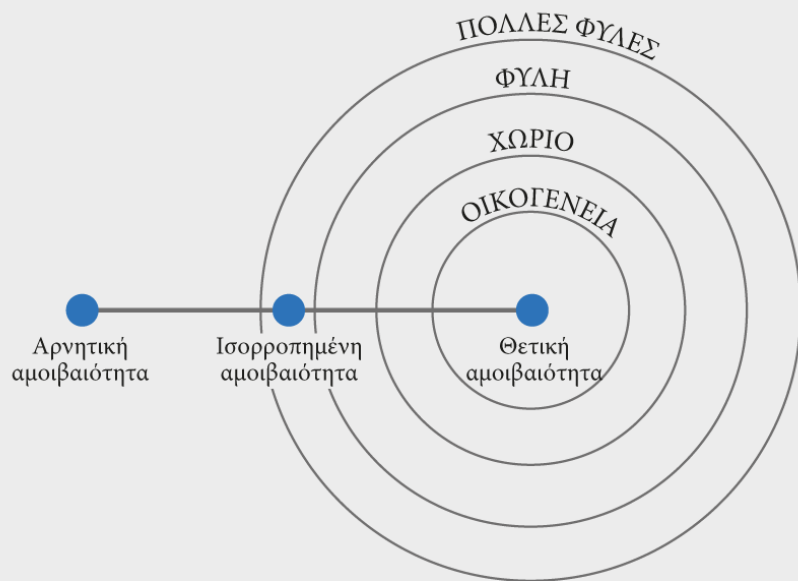


iii) Η εξωγενής επιβολή της διαστρωμάτωσης στις γειτονικές φυλές. Πολυφυλετική επικράτεια και γέννηση της δουλείας.

- Συγκρότηση πολυφυλετικής επικράτειας και επιβολή της διαστρωμάτωσης στις γειτονικές φυλές για τον αποτελεσματικό τους έλεγχο. Επικυριαρχία στις μέσου μεγέθους φυλές και ενσωμάτωση των πλησιέστερων μικρότερων φυλών.
- Σύρονται στην κυρίαρχη φυλή οι δούλοι ως έμπυχα λάφυρα νικηφόρων αναμετρήσεων. Συγκροτείται ένα πολυάριθμο σύνολο «πραγμάτων» με πλήρη ανθρώπινη υπόσταση και προσόντα αλλά χωρίς ειδικό ατομικό και κοινωνικό βάρος.

Κοινωνικός
μετασχηματισμός των
αταξικών
γεωργοκτηνοτροφικών
φυλών
σε διαστρωματωμένες,
συγκρότηση της
πολυφυλετικής
επικράτειας, γέννηση
της δουλείας

Προσομοίωση από τη
φαινομενολογία της
ρευστομηχανικής



Ελεύθερη απόδοση του μοντέλου Polanyi για την εξέλιξη του συμπλέγματος «η κοινωνία με την αγορά της»: από τη θετική αμοιβαιότητα με ανταπόδοση στην ισορροπημένη και στην αρνητική αμοιβαιότητα, στην κυοφορία για τη γέννηση του βρέφους της αγοράς, στην παιδική και εφηβική της περίοδο.

4. **Και γιατί δεν προσπάθησες να συμπυκνώσεις το σύνολο του δοκιμίου σε έναν τόμο;**

- Ομολογώ ότι το προσπάθησα ήδη από την πρώτη σκιαγραφία του συνόλου της ιστορικής μας περιόδου. Ντράπηκα και πάλι όταν διαπίστωσα ότι έπρεπε να περικόψω ανεκτίμητης αξίας γεγονότα του **πρώτου μέρους της**, τα πέντε χιλιάδες χρόνια, που ανέτειλαν περί τα μέσα της 4^{ης} π.Χ. χιλιετίας στις γεωργικές κοινωνίες της εύφορης νότιας Μεσοποταμίας και εξέπνευσαν στην Ευρώπη προς το τέλος του 15^{ου} αιώνα.
- Άλλωστε, στις καθ' ημάς «βάνουσες τέχνες» πιστώνονται κατά τη μακρά γεωργοκτηνοτροφική περίοδο οι αναλαμπές **«επανεκδημοκρατισμού των κοινωνιών δια της Τεχνογένεσης»**, αρχής γενομένης από την Τεχνογένεση του Σιδήρου. Οι κοινωφελείς υποδομές, που διασφαλίζουν τη διαχρονική υπεροχή των εξουσιών ευρείας κοινωνικής βάσης, στηρίχθηκαν με ιδεολογική πληρότητα στην αριστοτελική και καρτεσιανή προσέγγιση του αρίστου πολιτεύματος, με λειτουργικούς άξονες τη σωφροσύνη της μεσότητας και τη συλλογική αριστεία.

- Είναι δυνατόν να μην αξιολογηθούν στοιχειωδώς,
- τα δρώμενα σε εύφορη Ημισέληνο και Ελλάδα της Εποχής του Χαλκού,
- η γέννηση της μικρομεσαίας τάξης των ελευθέρων πολιτών-οπλιτών στην κλασική Ελλάδα,
- η εθνοτική πληγή των ενδοελληνικών πολέμων μεταξύ πόλεων-κρατών που ανέδειξε την υπεροχή των συγκεντρωτικών-επιτακτικών εξουσιών υπό την ηγεσία Φιλίππου και Αλεξάνδρου,
- η ανάδυση και χιλιόχρονη κυριαρχία της Ρωμαϊκής Πολιτείας μέχρι την κατάλυση του δυτικού σκέλους της,
- η επί άλλα χίλια και πλέον χρόνια πορεία της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας μέχρι τη συρρίκνωσή της στο αδύναμο Βυζάντιο,

- ο χιλιόχρονος μεσαίωνας της μεταρωμαϊκής Ευρώπης με την πρώτη επικράτηση των γερμανικών φύλων υπό τους Φράγκους και η ανάδυση της επικράτειας των Ρως στο βορειοανατολικό τμήμα της,
- μια σύντομη παρουσίαση των συμπρωταγωνιστών μέχρι και τους μεσαιωνικούς χρόνους από τη γέννηση του ιστορικού συμβάντος, μετά τη σύζευξη των Αράβων με το Ισλάμ και στη συνέχεια των Οθωμανών, μέχρι τα έπη των γιγάντων της Ασίας, με πρώτους σε όλα τους Κινέζους,
- το πόθεν και το πώς της σχετικά βραχύβιας αυτοκρατορίας των Μογγόλων,
- η Άπω Ανατολή και η Ιαπωνία, η Αμερική μέχρι την εισβολή των Ευρωπαίων;

5. Τίθεται, τέλος, σε όλους μας ένα τελευταίο «επί του τύπου των ήλων» ερώτημα. Καλή είναι η νοητική επίπλευση πάνω από το δυσπνοϊκό παραλήρημα. **Ποιες είναι όμως οι ρεαλιστικές δυνατότητες ατομικής και κοινοτικής συμβολής στην χάραξη ρεαλιστικής εξόδου πάνω από την αιθαλομίχλη των καιρών;**

- Με απλά λόγια, οι συναθροίσεις της Εκκλησίας του Δήμου είναι γόνιμες όταν τα μέλη τους έχουν πειστεί για το χρήσιμο της συμμετοχής τους, δηλαδή «βλέπουν» ότι μπορούν να διαδραματίσουν έναν μικρό, έστω, ρόλο στην ανακοπή του γενικευμένου, εντροπικού σε τελευταία ανάλυση, ορυμαγδού.

- Καταθέτω έναν ανεπιφύλακτα θετικό απολογισμό στο ερώτημα, θεμελιωμένο στους σημαίνοντες θετικούς ρόλους που διαδραμάτισαν και διαδραματίζουν λόγω και έργω όσοι με τιμούν σήμερα εδώ με την παρουσία τους.
- Μας λυτρώνει καταρχάς η άσκηση της υποχρέωσης να αντισταθούμε στον «Μεγάλο Αδελφό», το κάνουν ήδη εκατομμύρια συνάνθρωποι, και μάλιστα νέα παιδιά που δεν έχουν καν εξασφαλίσει τον επιούσιο άρτο, βλέπω ορισμένα από τα παιδιά αυτά σε αυτή την αίθουσα.
- Συνείδηση και ασυνείδητο μας βομβαρδίζουν, άλλωστε, αμείλικτα με το συναίσθημα της ενοχής, όταν παραμελούμε την εκπαίδευση των φυσικών ή πνευματικών κατιόντων μας στο μείζον θέμα της αυτοπροστασίας από τους εκάστοτε επιτιθέμενους στον δρόμο τους οδοστρωτήρες.

Μεταξύ πολλών άλλων, μας συνδέει όλους σε αυτή την αίθουσα η συμπόρευσή μας ως διακόνων στις πρακτικές εφαρμογές της υψηλόφρονος ρήσης “Sapere aude” του Καντ. Η δική μου γενιά και η γενιά των φοιτητών μου της δεκαπενταετίας 1965-1980, διαπιστώνουμε από καιρό τη σταδιακή υποταγή των αντιπροσωπευτικών δημοκρατιών μας στη μη παραγωγική χρηματοπιστωτική υπερεξουσία των αγορών, τη συνακόλουθη συρρίκνωση των ελάχιστων αναγκαίων κοινωφελών υποδομών για την επί της ουσίας ελεύθερη υπόσταση του μη εύπορου πολίτη. Με το ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα συνθλιβόμαστε ανελέητα από τις καταστροφικές για τις νέες γενιές συνέπειες της επικράτησης του προτύπου *homo economicus consumens*.

Διαπιστώνω ότι επί πέντε και πλέον δεκαετίες συγχέεται σκόπιμα στην πράξη το **τερπνόν** με το **ωφέλιμον** της κατηγορικής προσταγής του μεγάλου φιλοσόφου. Θυμόμαστε αορίστως ότι η Καντιανή Ηθική έχει ως πρόταγμα την λόγω και έργω ελευθερία του Ανθρώπου, ο νους και οι πράξεις του οποίου οφείλουν να υποτάσσονται μόνον σε νόμους που έχει θεσμοθετήσει ο ίδιος. Επιχειρούμε να συμβάλουμε στη σύνταξη των νόμων βάσει έλλογων αρχών διαχρονικής εμπειρικής αξίας, απορρίπτουμε θεωρητικά την υπαγόρευση από κοσμικά ή θρησκευτικά δόγματα. Εντούτοις, δεν στηρίζουμε απαρέγκλιτα την κατηγορική προσταγή στην εφαρμογή των νόμων, αν και γνωρίζουμε ότι ο συντάκτης διασφαλίζει την καθολικότητά τους, μόνον όταν αποδεχτεί ανεπιφύλακτα ότι ο νόμος είναι καθολικός, επειδή ισχύει πρώτα για τον εαυτό του.

Επίμετρο
«Πολιτισμός ή βαρβαρότητα»

Ένα βολικό διαχρονικό ψευδοδίλημμα

- Ο πολιτισμός είναι δομικό και λειτουργικό στοιχείο όλων των ανθρωπίνων κοινωνιών, στο μέτρο που διαθέτουν τα δικά τους ήθη, έθιμα και άλλα συνδετικά –περιοριστικά της ελεύθερης βούλησης– χαρακτηριστικά.
- Όσον αφορά στην εγκωμιαστική διάσταση που προσέδιδε και προσδίδει στην έννοια του πολιτισμού του ο μέχρι πρότινος κοσμοκυρίαρχος δυτικός κόσμος, διδακτική παραμένει η φροϋδική απομυθοποίησή της και η προωθημένη για τις αστικοποιημένες περιοχές άποψη του Κόλιν Ρένφριου.

- Η έννοια της *βαρβαρότητας* διατηρεί μέχρι σήμερα τη βολική για τις κατεστημένες κοινωνικές εξουσίες ασάφεια της ηχομιμητικής της προέλευσης. Ο κοινός νους την αντιλαμβάνεται ως ανατιολόγητη –κατά την κρίση του– βιαιοπραγία, έκδηλη ή συγκρατημένη. Υπό τη σαφή και σοφή αυτή προσέγγιση, η *βαρβαρότητα* είναι εγγενής συνιστώσα του πολιτισμού σε όλες τις διαστρωματωμένες κοινωνίες.
- Η ψευδοδιάκριση μεταξύ *ημέτερου πολιτισμού και αλλότριας βαρβαρότητας* οφείλεται πρωτίστως στη διαχρονική υπεροψία των κυβερνώντων ισχυρά κρατικά μορφώματα.

Τα οφειλόμενα στον Β' Τόμο

Τρίτο Κεφάλαιο

Ο νέος κόσμος του εμπορικού και βιομηχανικού καπιταλισμού

Από το τέλος του 15^{ου} στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα

Προοίμιο

α. Μεταμεσαιωνική Ευρώπη: Πέντε ανατροπές στο κατεστημένο

- Επιθετική έξοδος και κυριαρχία στους ωκεανούς
- Εμποροκρατία
- Βιομηχανική Επανάσταση: τα δύο πρώτα βήματα
- Η Εργατική Τάξη στο προσκήνιο της Ιστορίας
- Οι Προτεστάντες

β. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις

- Από τις «ελέω Θεού» μοναρχίες στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες
- Μεταμεσαιωνική πορεία της «Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους». Ακμή, κατάρρευση και ανάδυση υπό πρωσική ηγεμονία
- Βίος παράλληλος του ισπανοκεντρικού σκέλους της «Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας». Από το δοξαστικό στην παρακμή
- Γαλλία: θρησκευτικοί πόλεμοι και ακμή της απολυταρχίας, ανατρεπτική επανάσταση, ναπολεόντεια αυτοκρατορία και αντιπροσωπευτική δημοκρατία
- Μεγάλη Βρετανία: κοινωνικοοικονομική πρωτοπορία, θαλάσσια κυριαρχία, παγκόσμια αυτοκρατορία
- Ρωσία: μετασχηματισμός σε υπερδύναμη της ΒΑ Ευρώπης

γ. Συμπρωταγωνιστές

- Ακμή, σταθεροποίηση και παρακμή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας
- Η ανάδυση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής
- Γονατισμένοι ασιατικοί γίγαντες: Ινδία και Κίνα
- Ιαπωνία, νέα παγκόσμια δύναμη στην Απω Ανατολή
- Αφρική: πεδίο δόξας της ευρωπαϊκής βαρβαρότητας

δ. Εμφάνιση των πρώτων μετά την αρχαιότητα οικονομικών θεωριών

- Μερκαντισμός
- Οι φυσιοκράτες
- Ο πλούτος των εθνών κατά τον Άνταμ Σμιθ
- Η θεμελιωμένη έκκεντρα στον Σμιθ κλασική πολιτική οικονομία
- Κοινωνικός δαρβινισμός και μεταρρυθμιστικός σοσιαλισμός

ε. Η σημερινή κοινωνικοοικονομική και πολιτική παρουσία του μαρξισμού

- Η διαρκής και εν δυνάμει ανατρεπτική πάλη των τάξεων
- Κομμουνιστικό Μανιφέστο: «Προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε!»
- Το Κεφάλαιο, ως κορυφαίο έργο πολιτικής οικονομίας
- Η υπεραξία της εργατικής δύναμης
- Απώλχος και επίγονοι του μαρξισμού
- Άλλες ανατρεπτικές θέσεις και δράσεις

Τέταρτο Κεφάλαιο

«Μοντέρνοι Καιροί»

Εισαγωγή

α. «Μεγάλος Πόλεμος» και το Ιστορικό Συμβάν της επανάστασης στη Ρωσία

- Τα προλεγόμενα της πρώτης παγκόσμιας σύρραξης (1871 – 1914)
- Έκρηξη, εξέλιξη και κατάρτιση του «Μεγάλου Πολέμου» (1914 - 1918)
- Η πορεία προς το μείζον Ιστορικό Συμβάν της ρωσικής επανάστασης (1894 - 1916)
- Από την επικράτηση της επανάστασης στην Ένωση των Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (1917 - 1922)
- Η άμεση επίδραση της ρωσικής επανάστασης

β. Μεταξύ δύο παγκόσμιων πολέμων

- Η πρώτη δεκαετία 1919-1928: μεταξύ πολιτικής παρακμής και επίπλαστης ευφορίας
- Γέννηση, άνοδος και επικράτηση του φασισμού στην Ιταλία (1919 - 1924)
- Έκρηξη και επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 1929
- Εκτροπή της δημοκρατικής Γερμανίας προς τη ρατσιστική και επεκτατική «εθνικοσοσιαλιστική» δικτατορία (1929 - 1933)
- Μετασχηματισμοί Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ. κατά τον μεσοπόλεμο
- Η αποτυχία της Κοινωνίας των Εθνών

γ. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος: Προετοιμασία, έκρηξη, χρονικό των δύο φάσεων

- Η πολιτική Γαλλίας και Βρετανίας ως προς το γερμανικό πρόβλημα. Οικονομική ασφυξία και στρουθοκαμηλισμός (1919 - 1938)
- Γερμανική στρατιωτική πλημμυρίδα στον ευρωπαϊκό και αφρικανικό χώρο (1939 - 1942)
- Η δεύτερη φάση του πολέμου: ανατροπή της υπεροπλίας και συντριβή της ναζιστικής Γερμανίας (1943 - 1945)
- Ιαπωνικός επεκτατισμός (1937-1941) και παγκόσμιος πόλεμος στον Ειρηνικό (1942 - 1945)
- Πολιτικό επιμύθιο

δ. Αυλαία της ευρωπαϊκής ηγεμονίας, διπολικός μεταπολεμικός κόσμος (1945 - 1989)

- Οι συμφωνίες για την παγκόσμια κατανομή των κοσμικών επικυριαρχιών. Δύο στρατιωτικοί συνασπισμοί και ο Ο.Η.Ε.
- Ανταγωνισμός μεταξύ αντίπαλων συστημάτων κοινωνικοοικονομικής διακυβέρνησης
- Οι μεγάλες δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις: μεταπολεμική πορεία και τα τρία πρώτα βήματα προς την οικονομική ενοποίηση
- Κίνα: απεξάρτηση, αυτόνομη κομμουνιστική πορεία, ανόρθωση του Ασιατικού Γίγαντα
- Οι χώρες του «Τρίτου Κόσμου» και το Κίνημα των Αδελμεύτων: Ινδία, Ινδονησία, Αίγυπτος και Γιουγκοσλαβία, Μεξικό και Χιλή
- Παρανοϊκός πυρηνικός υπερεξοπλισμός και συμβατικές πολεμικές αναμετρήσεις
 - ❖ Η κρίση της Κούβας
 - ❖ Εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα
 - ❖ Πόλεμος στην Κορέα
 - ❖ Οι δύο πόλεμοι στο Βιετνάμ
 - ❖ Μέση Ανατολή και αραβοϊσραηλινή σύρραξη
- Η Ε.Σ.Σ.Δ. σε πορεία παρακμής: χρονικό ενός προαναγγελέντος θανάτου;

ε. Από την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. στη «νεοφιλελεύθερη» μετα-καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση (1990 - σήμερα)

- Διάλυση του σοβιετικού συνασπισμού, δεκαετία λεηλασίας και εξαθλίωσης, ανόρθωση της ευρασιατικής Ρωσίας
- Από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στην ανολοκλήρωτη Ευρωπαϊκή Ένωση
- Ο άξονας Ασίας - Ειρηνικού. Γίγαντες - Κίνα, Ινδία - Ιαπωνία και Τίγρεις
- Μετααποικιακή Αφρική: Αρπαγή και στη γεωργική γη της λιμοκτονούσας κοιτίδας μας
- Αποδόμηση του κράτους-πρόνοιας, συρρίκνωση της μικρομεσαίας τάξης στον αναπτυσσόμενο κόσμο
- Μη αναπτυγμένες χώρες: η ύβρις της εξαθλίωσης των τσεσάρων στους πέντε συνανθρώπους μας
- Η μεγάλη πρόκληση της Τρίτης Βιομηχανικής Επανάστασης: εκδημοκρατισμός των μέσων και διαδικασιών της παραγωγής κατά τον 21° αιώνα

στ. Σκιαγραφία των «μοντέρνων» οικονομικών θεωριών και πρακτικών

- Η σημαίνουσα παρουσία του Κέυνς στο οικονομικό και κοινωνικοπολιτικό γίγνεσθαι
- Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος
- Οικονομική αναγέννηση: Πρόδρομο σουηδικό θαύμα, θρίαμβος κεϋνσιανισμού κατά τον πόλεμο, χρυσή μεταπολεμική τριακονταετία
- Ο νεοφιλελευθерισμός ως παλιννόστηση των μονεταριστών του μεσοπολέμου
- Δομικές και λειτουργικές συνέπειες της παλιννόστησης: μετά-καπιταλισμός και παγκόσμια αυτοκρατορία της αγοράς
- Η γενναία αλλά αναποτελεσματική νέο-κεϋνσιανή αντίθεση

Πέμπτο Κεφάλαιο

Είναι αναστρέψιμο το ρέκβιεμ με κρεσέντο;

Εισαγωγή στο πέμπτο κεφαλαίο

α. Οι κοινωνικές εξουσίες προς τις υποκείμενες τάξεις μικρομεσαίων και απόκληρων

- Διασθρωματωμένες κοινωνίες της Εποχής του Χαλκού και η «σιδηρά» ανατροπή τους
- Τα δύο αρχαιοελληνικά κοινωνικά δημιουργήματα: μικρομεσαία τάξη των ελευθέρων πολιτών-οπλιτών και «Δημοκρατία»
- Κοινωνικές εκπτώσεις στο «ενδιάμεσο» ταξικό δημιουργήμα και ο μεσαιωνικός του θάνατος
- Αναγέννηση της μικρομεσαίας κοινωνικοοικονομικής τάξης, νέοι κύκλοι ακμής και παρακμής
- Η στενή αμφίδρομη σχέση μεταξύ σφρίγγους των μικρομεσαίων και ακμής των κοσμικών εξουσιών

β. Άσκηση των εξουσιών και κοινοτικό συμφέρον

- Διακυβέρνηση των διασθρωματωμένων κοινωνιών και το περί την εξουσία προαιώνιο δίλλημα
- 20^{ος} αιώνας. Δύο αντίπαλα συστήματα εξουσίας στην πρώτη μεγάλη αναμέτρηση
- Παγκόσμια μετα-καπιταλιστική επικυριαρχία και η απαξίωση της έννοιας «κοινοτικό συμφέρον»
- Περί της διοίκησης στον δημόσιο τομέα
- Η φενάκη της δογματικής αποθέωσης των «αδιωτικοποιήσεων»

γ. Οδοιπορικό της γνώσης και οι σπουδές της νέας γενιάς

- Μύστες και μαίστορες, νοητικά δημιουργήματα, τεχνικές και τεχνολογία
- Το δημόσιο πανεπιστήμιο: ερευνητική, εκπαιδευτική και κοινωνική αποστολή
- Ο αφαιρετικός πολλαπλασιασμός πτυχίων και αντικρίσματος στη μετα-καπιταλιστική εποχή
- Το κοινωνικοοικονομικό λάθος και η εξελικτική ζημιά
- Χρονικό της προτίμησης για τις οικονομικές επιστήμες, και η πρόκληση του στοχαστικού υπόβαθρου
- Η ηθική διάσταση στο οικονομικό γίγνεσθαι

δ. Από τα εξωγενή αναπτυξιακά σύνδρομα στην ενδογενή παραγωγική ανασυγκρότηση

- Εννοιολογικές προσεγγίσεις: αειφορία, εξωγενής και ενδογενής ανάπτυξη, ανταγωνιστικότητα, καινοτομία
- Φυσικά αίτια και συνοπτικό χρονικό της ανθρωπογενούς ανάπτυξης
- Η σκοτεινή πλευρά του αναπτυξιακού συνδρόμου της αγοράς
- Οι στρατηγικές της ανάπτυξης
- Γενικές αρχές αναπτυξιακής πολιτικής για την ενδογενή και ολοκληρωμένη παραγωγική ανασυγκρότηση
- Το ελληνικό ζήτημα: σύνοψη αιτίων, αποπροσανατολιστικές πολιτικές, πρόταση για την ενεργειακή και υδροαρδευτική ανασυγκρότηση

ε. Απλές δράσεις αποστασιοποίησης από το αυτοκαταστροφικό σύμπλεγμα απληστίας και αλαζονείας

- Προσωπικά και κοινωνικά δεινά από την ακίνητη και κινητή υπερ-ιδιοκτησία και πολύ-ιδιοκτησία
- Απαξίωση από την αφ' υψηλού άσκηση και κατάχρηση εξουσίας στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα
- Απεξάρτηση από το ανθυγιεινό σκέλος της καταναλωτικής υποδοούλωσης
 - Σαδιστικές θηριωδίες και βιοχημικές αθλιότητες της κτηνοτροφικής υπερκατανάλωσης
 - Η παρά φύση απόλαυση της γεωργικής παραγωγής
 - Η καρδιοαγγειακή μας επιδείνωση από την κατάχρηση των ιδιωτικών αυτοκινήτων
 - Μετεγκατάσταση, συσσώρευση και εγκλωβισμός στις πνιγνές, υποβαθμισμένες αστικές περιοχές
- Γελοιοποιήσεις και εξευτελισμοί στον βωμό της μοδάτης διαβίωσης
- Βύθιση στο τέλμα του ματαιόδοξου, υποκριτικού και κενού περιεχομένου, κοινωνικού φαίνεσθαι

στ. Θεμελίωση διασυνδεδεμένων νησίδων της χειραφέτησης

- Η αταξική δομή: Εξειδίκευση χωρίς διασθρωμάτωση
- Πλήρης ενεργειακή απεξάρτηση: ΑΠΕ και βιοκλιματική
- Η ανθρώπινη κλίμακα στο δομημένο περιβάλλον
- Συμπλήρωση άλλων τριών ενοτήτων από τη διαβούλευση στον Α' Τόμο

Αντί επιλόγου

- Διατηρώντας τις ευθύνες του κύριου δράστη στο υπό κρίση εγχείρημα, οφείλω να δηλώσω ότι είναι προϊόν κοινότητας συγκροτημένης από τα λίγα εμφανή και πολλά άλλα αφανή αλλά εκ των ων ουκ άνευ μέλη της. Η εντύπωση που καλλιεργούν ορισμένοι περί πατρότητας σε ένα σύνθετο πόνημα εμπεριέχει υπερβολική δόση ατομικισμού. Είναι μεταξύ άλλων και αντιαισθητική η περιθωριοποίηση της ανεκτίμητης συμβολής της μητρότητας.
- Και επειδή είχα την τύχη να θητεύσω σε διοικητικές θέσεις στο Ίδρυμά μας και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, δηλώνω κατηγορηματικά προς τους παριστάμενους σήμερα συνεργάτες μου και στους πολλούς άλλους εμφανείς και αφανείς δημιουργούς παραγωγικού έργου επί της ουσίας, ότι στελέχη και απλοί υπάλληλοι του δημόσιου τομέα προσέφεραν και προσφέρουν ανεκτίμητες υπηρεσίες στην ανόρθωση του γονατισμένου από την οστεοπόρωση σκελετού της χώρας μας.

- Στο πλαίσιο του κρινόμενου σήμερα εγχειρήματος ήπιας κοινωνικής ενθαλπίας, συμπορεύτηκα με ομάδες εθελοντών που αντιστέκονται στην εντροπία των καιρών και συνθέτουν, χωρίς πολιτικές δεσμεύσεις, ρεαλιστικές προτάσεις διεξόδου από την κοινωνική κρίση, απομυθοποιώντας μεταξύ άλλων τη φενάκη του κυρίαρχου διδύμου «χρέος + δανειακή σύμβαση».
- Είμαστε σε θέση να ξανακερδίσουμε το χαμένο προς το τέλος του περασμένου αιώνα φρόνημα του χειραφετημένου πολίτη; Ζητείται η επαναξιολόγηση της ιεράρχησης των προβαλλόμενων αξιών μας στο κοινωνικό φαινέσθαι και στη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου.

- Έχω την αίσθηση ότι ενώ οι περισσότεροι έχουμε ήδη συνειδητοποιήσει τις παραπάνω υπαρξιακές προτεραιότητες, δεν αντιδρούμε αποτελεσματικά για δύο κυρίως λόγους.
 - **Ο πρώτος είναι κατασταλτικής φύσεως:** η υποβόσκουσα κοινή λογική αποκοιμίζεται κάθε μέρα από τις απειλητικές και δελεαστικές συγχρόνως σειρήνες της αγοράς, έναν συνδυασμό ρευστού φόβου προς το πανίσχυρο αόρατο χέρι της και καταφυγής στον καταναλωτικό ευδαιμονισμό.
 - **Ο δεύτερος συνοψίζεται στη βολική αναβλητικότητα, δεν είναι ακόμα αισθητή στην πόρτα μας η «φωτιά και το τσεκούρι» των εξεγερμένων απόκληρων.**

- Ακόμα και η έξαρση της τρομοκρατικής δράσης των φανατικών ισλαμιστών αποδίδεται, κοντόφθαλμα, μόνον σε πολιτισμικές διαφορές. Άλλωστε, η προϊστορική και ιστορική πορεία του *homo sapiens* διδάσκουν ότι η ατομική και συλλογική αξιολογική ικανότητα αφυπνίζονται μεν κατά τις κοινωνικοοικονομικές κρίσεις, αργούν όμως να μετουσιωθούν σε δράσεις, να απελευθερώσουν τα παγιδευμένα από τις εκάστοτε φαντασιακές πραγματικότητες και παρακμιακές συνήθειες αντανakλαστικά του ενστίκτου της αυτοσυντήρησης για την έγκαιρη προσαρμογή στο συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον και την τελική επιβίωση.

- Επαίτες φιλοδωρημάτων από τη διασφαλισμένη κερδοφορία του κοινωνικοοικονομικού συστήματος ή χειραφετημένοι και οργανωμένοι σε ακηδεμόνευτες κοινότητες μικροί παραγωγοί-ιδιοκτήτες των επαναστατικών νέων υλικών και πνευματικών εργαλείων,
ελεύθεροι επί της ουσίας πολίτες με αναζωογονητικές λειτουργικές αβεβαιότητες;